

~~At tro er at læse livet som en roman~~ Læs Biblen som en roman - det handler ikke om, om noget er sandt eller falsk

Tro handler ikke om at læse Biblen som en sandhed. Biblen skal snarere lære os at læse vores liv som en fortælling med en forfatter

Kronik af Malene Bjerre Lektor på Danmarks Medie- og Journalisthøjskole i politiken.dk d 8. okt. 2017.

Hvad er tro, bliver bispekandidaterne spurgt i DR-serien Herrens veje. Johannes svarer ganske vist, men han gør det i kirkens indforståede klubsprog. Og det giver alt for god plads til ateisternes stråmandsagtige beskrivelse af Gud som en gammel mand på en sky.

Lykke-Per er en af de bedste bøger, jeg har læst i mit liv. Jeg har læst den adskillige gange og har sørget med Per over forholdet til hans utilnærmelige far; heppet på det ambitiøse projekt med at udnytte bølgeenergien i Vesterhavet, undret mig over ham, når han ikke greb ud efter lykken med Jakobe, og på én gang været trist og afklaret over, at han måtte ende sit liv som en simpel vejassistent.

Bogen handler ganske vist om Lykke-Per, men den handler også på et dybere plan om mig – og os alle sammen. Det er derfor den ofte bliver nævnt som en af de bedste danske romaner, der nogensinde er skrevet. Vi bliver klogere på vores eget liv af at læse den.

Nu kunne man jo hævde, at det er helt skørt at spejle sig i en roman. Lykke-Per har jo aldrig levet! Han er bare noget, Pontoppidan har fundet på. Jeg tror ikke på Lykke-Per, kunne man sige. Jeg tror nemlig kun på det, der kan måles og vejes. At tro på romaner er noget, små børn gør, men personligt er jeg kommet videre.

Men så har man ikke forstået ret meget af, hvad litteraturen har at tilbyde os, og det er nok også de færreste, der ville sige sådan. Til gengæld er der mange, der taler om troen på den måde.

Og måske er det derfor, at ”det er mere kontroversielt og intimt at fortælle, at man tror på Gud, end, hvornår man sidst fik sex,” som Johannes formulerer det i første afsnit af DR-serien Herrens veje, da bispekandidaterne bliver spurgt, hvad tro egentlig er. Men selvom han siger, at han gerne vil svare på spørgsmålet, gør han det ikke rigtig alligevel. Han får sagt noget luftigt om ”de store spørgsmål i livet” og at ”der er en mening i tilværelsen”, men han forklarer ikke, hvad tro er. ”Livets store mystik indgår i Guds navn,” er det tætteste, han kan komme på et svar. Og det er nok et svar, der fungerer bedst for dem, der er medlem af klubben i forvejen.

Men det er ikke tilfredsstillende, at troens sprog skal være et indforstået klubsprog. Det gør det svært at få en konstruktiv samtale om religionens placering i det modernes samfund. Hvilket jo som bekendt er en samtale, som nyateisterne er gået højlydt ind i på det sidste, bl.a. med en kampagne for at folk til at melde sig ud af folkekirken.

Formateret: Skrifttype: 18 pkt, Fed, Skriftfarve: Blå

Formateret: Skrifttype: 18 pkt, Fed, Skriftfarve: Blå

Formateret: Skrifttype: 14 pkt, Skriftfarve: Automatisk

Formateret: Skrifttype: 12 pkt, Kursiv

Formateret: Skrifttype:

Formateret: Normal

Formateret: Skrifttype: Fed, Skriftfarve: Automatisk

Så her er mit forslag til, hvordan vi kan forstå, hvad tro overhovedet handler om: Vi kan sammenligne troens sprog med litteraturens.

Lad os begynde med at undersøge, hvad litteraturens sprog kan. Hvad vil det egentlig sige at læse en bog som Lykke-Per som en roman? Det har litteraturforskeren Bo Steffensen undersøgt, og han har udviklet begreberne faktiv og fiktiv læsning for at kunne skelne mellem to grundlæggende forskellige måder at forholde sig til tekster på.

Med den faktive læsning forstår vi teksten som udsagn om den faktiske verden. Derfor kan der stilles spørgsmål som: Er det sandt eller falsk, og der knytter sig et handlingsaspekt til læsningen. Hvis vi læser Holsteins sang "Det er i dag et solskinsvejr" faktivt, kan vi klæde os på efter forventningen om godt vejr og blive sure eller skuffede, hvis det ikke holder.

Men hvis vi læser sangen fiktivt, er det en absurd handling at tjekke hos DMI, om det nu også passer, at det er solskin i dag, eller om der var det den dag i 1902, hvor teksten blev skrevet. Spørgsmålet om sandt eller falsk giver ingen mening, og der er ikke knyttet et handlingsaspekt til teksten. I stedet kan vi læse sangen som en hyldest til foråret og forelskelsen, hvor den kolde vinter slipper sit tag og giver plads for hyacinter, så vi kan fokusere på de lyse minder, de positive sider af tilværelsen, og kaste os ud i kærligheden.

Fiktiv og faktiv læsning handler om læseformen, ikke om teksten, understreger Bo Steffensen. Vi kan – sommetider med besvær, men alligevel – læse alle tekster på begge måder. En telefonbog læst skønlitterært kan få en merbetydning, der fortæller os om, hvor mangfoldig verden er, og hvor tæt vi bor sammen i al vores forskellighed. En huskeseddel til Netto kan fortælle om forsøget på at bringe fest ind i hverdagen. Men de to tekster kan jo også bare have et helt praktisk formål: som et sted, hvor vi finder nummeret på elektrikerens, eller en påmindelse om det, vi skal huske at købe.

Men selvom skønlitteraturen kan læses faktivt, er det i den dobbelte læsning af teksten, at der er noget at hente. Den handler på én gang om det konkrete, altså om Lykke-Per eller om at give hyacinter til sin elskede på en forårsdag, og om det eksistentielle, fx om menneskets forhold til lykken og til kærlighedens forvandlende kraft, dens evne til at gøre verden ny igen. Og det giver ikke ret meget mening at læse skønlitteraturen uden den ekstra dimension. Vi kan ganske vist lære noget om, hvordan samfundet så ud omkring år 1900, men ikke noget, som fx en journalistisk beskrivelse ikke kunne gøre klarere og mere dækkende.

Når vi kan læse alle tekster både fiktivt og faktivt, kan Bibelen selvfølgelig også læses på begge måder. Som et historisk dokument (faktivt), som Guds ord (faktivt) eller som en myte (fiktivt). Og vi kan gå et skridt videre og bruge læseformerne som en måde at forholde sig til verden på.

Verden kan selvsagt vurderes med sandt/falsk-kategorier. Det er sandt, at jorden er omkring 4,5 mia. gammel; det er falsk, at den blev skabt på syv dage. Det er udtryk for en faktiv læsning.

Det Nye Testamente læst fiktivt giver derimod et bud på, hvordan vores liv på tilsvarende måde kan læses metaforisk. Sådant en læsning giver et radikalt bud på, hvordan vi kan forholde os kærlighedsfyldt og tilgivende til hinanden og os selv og på den måde undslippe vores egen fordømmende smålighed.

Det er den faktive læsning, nyateisterne bruger, når de afviser den kristne tro som noget sludder. De spørger: Er det, der står i Bibelen sandt eller falsk? Og konkluderer: Uden tvivl falsk. Gud skabte ikke verden på syv dage, for det gjorde *Big Bang*. Jesus gik ikke på vandet, for det kan man ikke. Jomfru Maria var ikke jomfru, og ikke mindst: Jesus genopstod ikke, efter han var død.

Det gælder fx Anders Stjernholm, der er formand for Ateistisk Selskab, og videnskabsjournalisten Lone Frank.

”Opstandelsen er aflyst,” skrev Lone Frank i en artikel i Weekendavisen i forbindelse med påsken. Jesus’ døde krop er stendød, og der sker ikke noget, efter at vi er døde. Det har hun utvivlsomt ret i – faktisk læst. Det kropslige menneske er på jorden en vis tid; så dør vi, og så er vi væk.

Men ikke alene læser ateisterne Bibelen faktivt, altså bogstaveligt og uden merbetydning. De insisterer også på, at det er det, de troende selv gør. At tro på Gud er det samme som at tro på, at Elvis lever, eller at Snøvsen findes, siger Anders Stjernholm i et interview.

Der er ingen tvivl om, at mange troende har en faktisk forståelse af deres tro. Gud føles utvivlsomt som en helt konkret størrelse, der har magt til at gribe ind i Johannes’ faktisk liv, når han råber forbandelser op mod himlen og siger: ”Ser du mig slet ikke? I det øjeblik der brænder et lille lys i mørket, så puster du det ud.”

Men for endnu flere mennesker (i Danmark) er troens genstand ikke konkret. Troen bliver en måde at forholde sig til livet på, en slags læseform, der ikke bare læser Bibelen men vores eget liv fiktivt. Det vil sige, som om der – ligesom det er tilfældet i skønlitteraturen – er en forfatter, der har placeret os i fortællingen med en hensigt. For at sige noget større om meningen med det hele.

Her er *som om* et kodeord. Det er ikke et spørgsmål om enten-eller, når det handler om den faktive og den fiktive læsning af livet. De to læsninger kan sagtens stå side om side: Der ER, faktisk set, ikke nogen overordnet instans, der har skabt os; vi er resultatet af millioner af års evolution, og når vi er væk, er vi væk. Men den fiktive læsning giver livet en merbetydning. Den døde er væk, men er her alligevel. Mit liv har ingen mening, men det har det i glimt alligevel. Ligesom Lykke-Per kun er sorte bogstaver på hvidt papir i en bog, men alligevel eksisterer i mit liv. Hvis jeg ser mit liv, som om det er tilrettelagt af en forfatter, der har en pointe med det, kan jeg også gå på udkig efter meningen i det meningsløse. Troen installerer en overordnet instans, Gud som forfatter, og konkret bliver troen en øvelse i at læse livet fiktivt. Naturligvis parallelt med den faktive læsning.

Nu er det at læse Bibelen og dermed troen faktisk ikke noget nyt eller noget, kun religionskritikerne gør. Mange trosamfund har i tidens løb læst Bibelen som ord, der er kommet direkte ud af Guds mund, og fx fundet støtte til at fordømme homoseksualitet eller afvise at tage imod blodtransfusioner. En historisk dokumentlæsning af Bibelen som beskrivelse af en samtid er også en faktisk – og selvfølgelig helt rimelig – læsning. Faktive læsninger giver bare ikke meget mening i en moderne trossammenhæng.

Til gengæld er det heller ikke på nogen måde nyt eller kontroversielt at læse Bibelen rent fiktivt. I sin bog *Kierkegaards kabinet* definerer Pia Søltøft Kierkegaards gud som ”et forhold”. Ikke en håndgribelig instans, og da slet ikke den ”nisse” eller ”en gammel mand på en sky”, som nyateisterne stråmandsagtigt beskriver de kristnes Gud som.

Gud skal forstås poetisk, som en slags forfatter til livet, som ”den Christne” skal lade sig digte af. Han bliver en måde at forholde sig til sig selv og andre på og ikke en faktuel størrelse, siger Kierkegaard med andre ord.

Men det er, som om denne fiktive læsning af Gud ikke får lov at slå igennem, hverken hos ateister eller i folkekirken måde at tale om troen på. Folkekirken har nemlig selv en stor del af ansvaret for, at nyateisterne får lov til at slippe af sted med stråmandskonstruktionen. Det lykkes ikke ret godt for kirken at sætte ord på troen som fiktiv læsning af verden, så det bliver til at forstå for mere faktisk indstillede mennesker.

Når præster som Per Ramsdal eller Thorkild Grosbøll har prøvet at tale om tro som metaforisk læsning, har de ikke været helt heldige. ”Jeg tror altså ikke på, at sjælen flyver ud af øret på os, når vi dør, og op til Vorherre. Hvis videnskaben en dag opdager sjælen, må jeg naturligvis revidere min holdning,” sagde Grosbøll for eksempel og Ramsdal fulgte senere op med at kalde det en ”nødløgn”, hvis han gav de efterladte ret i, at de nok skulle se en afdød igen. Begreberne om sandt og falsk viser, at også deres læsninger er faktive.

De går altså fejl af den fiktive læsnings dobbelte karakter. Vi kan ikke spejle os i en roman, hvis vi hele tiden punkterer vores egen læsning ved at sige: Jeg ved godt, det slet ikke passer. Det går selvsagt heller ikke med troen.

Folkekirken var – rimeligt nok – ikke begejstret for den umusikalske udlægning, men samtidig er det heller ikke lykkedes for Folkekirken selv at imødekomme det anliggende, de to præster – og sikkert mange med dem – havde: at gøre op med den bogstavtro, fundamentalistiske læsning. Ikke indadtil i kirken, hvor den fiktive læsning langt hen ad vejen er en selvfølge, men udadtil, hvor der derfor er blevet alt for god plads til nyateisternes forvrængede læsning.

Det faktiske sprog og det religiøse/litterære sprog er altså to forskellige måder at forholde sig til verden på. Det ene er ikke bedre og sandere end det andet; de kan to forskellige ting og supplerer derfor hinanden.

Og den viden kan man som ikke-troende forholde sig til to forskellige konstruktive måder.

1. Man kan sige: Okay, det religiøse sprog taler *so to speak* ikke til mig, og det bliver nok aldrig mit sprog. Men jeg kan prøve at oversætte det, de troende siger, til mit eget mere faktaprægede sprog uden at forvrænge det.
2. Man kan også sige: Spændende, jeg holder meget af litteratur, så det vil jeg øve mig i. Jeg har ganske vist noget mere træning i faktasproget, så det kræver lidt, men måske kan jeg også opnå noget, fx nærme mig det poetiske liv, Kierkegaard taler om. Denne tilgang er i parentes bemærket min egen.

Men det, der helt sikkert *ikke* er konstruktivt, er at de to sprog får lov at tale så meget forbi hinanden, at det ikke bliver muligt at få en samtale.

Malene Bjerre er lektor på Danmarks Medie- og Journalisthøjskole ([Malene Bjerres originaltitel på kronikken, som blev ændret i Politiken: At tro er at læse livet som en roman](#)).